

جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۱۰، بهار ۱۳۹۳

وصول مقاله: ۱۳۹۲/۳/۲۷

تأیید نهایی: ۱۳۹۲/۱۱/۱۶

صفحات: ۱۲۸ - ۱۱۳

واکاوی موانع و چالش‌های توسعه‌ی گردشگری روستایی در منطقه دنا؛ دیدگاه جامعه‌ی میزبان

مهندس محسن مهدیان بروجنی^۱، دکتر مصطفی احمدوند^۲

چکیده

گام نخست در توسعه‌ی گردشگری روستایی، شناسایی موانع و چالش‌های آن است. بنابراین، هدف این مقاله شناسایی دیدگاه روستانشینان منطقه دنا در استان کهگیلویه و بویراحمد پیرامون موانع و چالش‌های توسعه‌ی گردشگری در این منطقه بود. برای این منظور از روش پیمایش و نمونه‌گیری طبقه‌ای ساده با انتصاب متناسب استفاده به عمل آمد. در مرحله‌ی نخست، روستاهای گردشگری منطقه‌ی دنا شناسایی و با استفاده از جدول نمونه‌گیری، حجم نمونه ۱۱۵ خانوار روستایی برآورد گردید. آن‌گاه، سهم هر روستا از نمونه تعیین شد. در هر خانوار از یک زن و مرد (زوج) مصاحبه‌ی ساختارمند به عمل آمد. در مجموع ۲۳۰ زن و مرد روستایی مورد مطالعه قرار گرفتند. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه‌ای بود که روایی صوری آن تأیید شد و پایایی آن نیز با انجام یک مطالعه‌ی راهنما و مقدار آلفای کرونباخ بیش از ۰/۵۷ برای متغیرهای گوناگون به دست آمد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار آماري SPSS17 و تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی بهره گرفته شد. تحلیل عاملی انجام شده به استخراج هشت مانع توسعه‌ی گردشگری روستایی در منطقه‌ی دنا منجر گردید که ۶۶/۴۵ درصد از واریانس کل را تبیین می‌نمودند. این موانع عبارتند از: سازمانی (۳۲/۳۴٪)، اجتماعی (۱۱/۶۵٪)، رفاهی (۴/۸۳٪)، تسهیلاتی (۴/۰۷٪)، فرهنگی (۳/۸۹٪)، ارتباطی (۳/۶۸٪)، مردمی (۳/۱۰٪)، و اقتصادی (۲/۸۷٪). بنابراین، برای توسعه‌ی گردشگری روستایی در منطقه دنا توصیه می‌گردد در بُعد سازمانی، ایستگاه‌ها یا واحدهای خصوصی گردشگری در روستاهای هدف ایجاد گردد، تا ضمن راهنمایی، به سازماندهی، اطلاع‌رسانی و نصب و تجهیز تابلوهای راهنما همت گمارند. در بُعد اجتماعی نیز با برگزاری کارگاه‌های آموزشی و جشنواره‌های گردشگری جامعه میزبان را آماده پذیرش گردشگران نمایند. فزون بر آن، در جهت توسعه‌ی زیرساخت‌های گردشگری در منطقه دنا از سیاست‌های حمایتی و تشویقی بهره‌گیری شود. بر همین اساس، خدمات‌رسانی بهینه در زمینه‌ی امور زیربنایی نظیر راه‌های ارتباطی، آب، برق و تأسیسات ورزشی و بهداشتی نیز می‌تواند مؤثر واقع شود.

کلید واژگان: تحلیل عاملی، توسعه‌ی پایدار، توسعه‌ی روستایی، موانع، دنا.

مقدمه

گردشگری روستایی منبع با ارزشی برای اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد است و می‌تواند وسیله‌ی مهمی برای توسعه‌ی اجتماعی و اقتصادی جوامع روستایی و حمایت از محیط‌زیست و فرهنگ روستایی باشد (Foucat, 2002: 520). افزون بر آن، توجه به جایگاه صنعت گردشگری در توسعه‌ی روستایی از آن روی اهمیت دارد که می‌توان با بهره‌گیری مناسب از منابع طبیعی و انسانی، افزون بر امکان رشد اقتصادی، به توسعه‌ی بخش کشاورزی و تولید صنایع دستی محلی پرداخت و گامی مؤثر در مسیر بهبود شرایط زیست‌محیطی و پاسداشت میراث فرهنگی بومی و آداب و رسوم محلی در روستاها برداشت (Crouch, 1994: 52). یکی از مواردی که می‌تواند در امر توسعه‌ی گردشگری کشور مطرح باشد، مناطق روستایی با چشم‌اندازهای زیبا و طبیعت بکر و محیط‌های بدون هیاهو است. برای این مورد باید به منطقه‌ی کهگیلویه و بویراحمد توجه ویژه‌ای نمود. دلیل این توجه ویژه قرارگیری روستاهای این استان در کنار سلسله رشته کوه‌های زاگرس و قله دنا است که چشم‌انداز زیبایی به روستاهای این استان بخشیده‌است. با توجه به این ویژگی‌ها، ضرورت دارد که برای توسعه‌ی گردشگری روستایی در استان، تمامی ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های ویژه‌ی منطقه مورد توجه مسئولان و برنامه‌ریزان امر گردشگری قرار گیرد و با شناسایی این ظرفیت‌ها، پتانسیل‌ها و نقاط قوت و ضعف آن، به توسعه‌ی گردشگری که زمینه‌ی توسعه‌ی پایدار روستایی است، رونق بیشتری بخشید. دنا منطقه‌ای سردسیری است که در دامنه‌ی قله دنا (با ارتفاع ۴۴۰۹ متر) قرار گرفته و دارای آب و هوای بیلاقی است (نیک‌بخت، ۱۳۸۹: ۶۹). مرکز این منطقه شهر سی‌سخت است که یکی از مناطق دیدنی و گردشگری کشور می‌باشد. این منطقه از شمال به لردگان، از شرق به سمیرم، از جنوب به بویراحمد و از

غرب به شهرستان کهگیلویه محدود می‌شود. رودخانه‌های کبکیان، خرسان، رود احمد غریب و کره، نهر بهرام بیگی و نهر شبلیز و همچنین چشمه‌ساران و آبشارهای فراوان نظیر آبشار بهرام‌بیگی، منج، دو دراک، چشمه‌ی کوه گل، چشمه میشی و قلل برفی، یخچال‌های طبیعی، و باغ‌های سیب و انگور جلوه‌های خاصی به این منطقه بخشیده‌است. فزون بر آن، حیات وحش، تنوع گیاهی و جانوری غنی، کوه‌های پوشیده از جنگل‌های بلوط، چشم‌های هر بیننده‌ای را می‌نوازد. در این میان، پنج روستا (کوخدان، کریک، بیاره، سرمور و دهنو) در منطقه‌ی دنا قرار دارند که با داشتن ظرفیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری فراوان روستایی، طبیعی، فرهنگی و اجتماعی از سوی سازمان گردشگری، میراث فرهنگی و صنایع دستی به عنوان روستاهای هدف گردشگری شناسایی و معرفی شده‌اند (اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان کهگیلویه و بویراحمد، ۱۳۸۹). این درحالی است که علی‌رغم این ظرفیت‌های بالقوه، سهم روستاهای منطقه در اقتصاد گردشگری بسیار ناچیز بوده و جایگاه درخوری نیافته‌است. به عبارت دیگر، مردم روستاهای مذکور از منافع سرشار اقتصادی گردشگری بی بهره بوده و در فقر و تهیدستی به سر می‌برند. گام نخست در این راستا شناسایی موانع و چالش‌های توسعه‌ی گردشگری روستایی در منطقه است. با شناسایی موانع توسعه‌ی گردشگری روستایی در روستاهای هدف گردشگری دنا می‌توان به رفع آن‌ها و توسعه‌ی پایدار روستاها منطقه امیدوار بود. بنابراین، هدف این پژوهش واکاوی موانع و چالش‌های توسعه‌ی گردشگری روستایی در منطقه دنا واقع در استان کهگیلویه و بویراحمد می‌باشد.

مروری بر نوشتارها و پژوهش‌های مرتبط

با توجه به اهمیت موضوع، تاکنون پژوهش‌های متعددی در ارتباط با موانع و تنگناهای توسعه‌ی گردشگری روستایی به انجام رسیده که در این جا به

تمایل به پذیرش گردشگر نداشته‌باشند (Aref et al., 2009؛ بحرینی و جهانی‌مقدم، ۱۳۸۳: ۳۹؛ پاپزن و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۵؛ قبادی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۲). همچنین وجود تأسیسات و خدمات رفاهی نیازی ضروری است که در کنار سایر جاذبه‌ها بتواند نیازهای مسافران را در حد مطلوب برآورده سازد. این تأسیسات اقامتی عمدتاً هتل‌ها، مهمان‌پذیرها، تأسیسات پذیرایی و رستوران‌ها، قهوه‌خانه‌ها و نظیر این‌ها را دربر می‌گیرد (قویدل، ۱۳۷۸: ۵۴). مناطق گیلان نیز اگرچه دارای جاذبه‌های گردشگری بسیار زیادی است، ولی تحقیقات نشان داده‌است، مهمترین این جاذبه‌ها همان جاذبه‌های طبیعی است که بخش‌های قابل توجهی از آن به علت فقدان امکان دسترسی، شناخته نشده و غیرقابل استفاده مانده‌اند (قویدل، ۱۳۷۸: ۶۰). همچنین نبود تابلوهای راهنما جهت نشان دادن جذابیت‌های روستا برای هدایت گردشگران و عدم وجود بروشورهایی برای اطلاع‌رسانی به گردشگران از دیگر موانع توسعه‌ی گردشگری روستایی ذکر شده‌است (زنگی آبادی و همکاران، ۱۳۸۹: ۷۶).

از دیگر موانع توسعه‌ی گردشگری روستایی، موانع اقتصادی است که از آن جمله می‌توان کافی نبودن حمایت‌های مالی را نام برد. توسعه‌ی گردشگری روستایی نیازمند سرمایه‌گذاری گسترده‌ای است تا بتوان با اتکاء به آن برنامه‌ریزی کرد (Garrod and Wornell, 2006). عدم سرمایه‌گذاری‌های افراد بومی و غیر بومی در روستا به دلیل بازگشت ضعیف سرمایه در روستاها یکی از موانع عمده اقتصادی در توسعه‌ی گردشگری روستایی است (Szabo, 2005: 180).

موانع فرهنگی-اجتماعی نیز در توسعه‌ی گردشگری نقش به‌سزایی دارند. طی پژوهش‌هایی که مدهوشی و ناصرپور (۱۳۸۲: ۳۹) در لرستان انجام داده‌اند، به این نتیجه رسیدند که نسبت به مزایای گردشگری روستایی ناآگاهی عمومی وجود دارد و یکی از دلایل توسعه‌نیافتگی این صنعت، فقدان فرهنگ پذیرش گردشگر توسط روستاییان است. تقدیسی و دانشور

اقتضای بحث به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود. از دیدگاه صاحب‌نظران این موانع به دسته‌های مختلفی قابل تقسیم‌بندی هستند. افتخاری و مهدوی (۱۳۸۵: ۲۲) موانعی را که باعث جلوگیری از توسعه‌ی گردشگری در مناطق روستایی می‌شود، به چهار بخش اقتصادی، اکولوژیکی، اجتماعی- فرهنگی و نهادی تقسیم کرده‌اند. همچنین در الگویی که برای برنامه‌ریزی نواحی روستایی ارائه شده، مشکلات و تنگناهایی که در بخش گردشگری روستایی است عبارتند از: مشکلات امور زیربنایی از جمله کمبود تجهیزات و تسهیلات فیزیکی، مشکلات عمومی و اجتماعی مانند نارسایی سیاست‌ها و اهداف برنامه‌ریزی گردشگری، ضعف مدیریت و تبلیغات و در آخر مشکلات و مسائل مربوط به عوامل زیست محیطی (تقدیسی و دانشور، ۱۳۸۶: ۱۸۵). این در حالی است که مدهوشی و ناصرپور (۱۳۸۲: ۳۷) در تحقیقی موانع توسعه‌ی صنعت گردشگری را در استان لرستان بررسی کرده و این موانع را به پنج دسته‌ی مجزا شامل موانع سازمانی و ساختاری، موانع فرهنگی- اجتماعی، موانع موجود در بازار، موانع آموزشی و کمبود نیروی انسانی متخصص و موانع زیربنایی تفکیک ساخته‌اند. در این راستا قبادی و همکاران (۱۳۹۱) در مطالعه‌ای نشان دادند مشکلاتی از قبیل عدم امکانات زیربنایی و رفاهی، عدم درک صحیح روستاییان و مسؤولان از گردشگری روستایی، کم‌رنگ شدن جاذبه‌های فرهنگی روستا، عدم وجود شبکه اطلاع‌رسانی صحیح و عدم حمایت و توجه کافی دولت از مهمترین مشکلات توسعه‌ی گردشگری روستایی در روستای خانقاه استان کرمانشاه است.

در مورد موانع اکولوژیکی این‌چنین بیان شده‌است که وجود جاذبه‌های گردشگری در یک منطقه‌ی روستایی، شرط لازم برای فعالیت‌های مربوط به آن بوده، اما کافی نیست. چنان‌چه برخی از صاحب‌نظران محدودیت فصل گردشگری را از موانع توسعه‌ی گردشگری روستایی می‌دانند و معتقد هستند که در برخی نقاط ممکن است روستاییان در فصولی از سال

سازمان‌ها و نهادهای خصوصی و غیردولتی را که بتواند سیاست مشترکی را اتخاذ نموده و از توانایی‌های یکدیگر بهره بگیرند، از موانع عمده‌ای می‌دانند که بر سر راه گسترش صنعت گردشگری وجود دارد.

در یک جمع‌بندی از مرور پیشینه‌نگاشته‌ها می‌توان چنین استنباط نمود که موانع توسعه‌ی گردشگری روستایی به دسته‌ها و گروه‌های مختلف و متنوعی قابل تقسیم‌بندی بوده و اتفاق نظر کاملی در این خصوص وجود ندارد. برخی موانع توسعه‌ی گردشگری را در چهار دسته‌ی اقتصادی، اکولوژیکی، اجتماعی- فرهنگی و نهادی (افتخاری و مهدوی، ۱۳۸۵: ۲۵)، گروهی به پنج دسته‌ی سازمانی و ساختاری، موانع فرهنگی- اجتماعی، موانع موجود در بازار، موانع آموزشی و کمبود نیروی انسانی متخصص و موانع زیربنایی (مدهوشی و ناصرپور، ۱۳۸۲: ۳۲) و عده‌ای نیز به سه دسته‌ی مشکلات امور زیربنایی، مشکلات عمومی و اجتماعی، ضعف مدیریت و تبلیغات و موانع زیست محیطی (تقدیسی و دانشور، ۱۳۸۶: ۱۸۷؛ قبادی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۳۹۱؛ کرمی دهکردی و کلانتری، ۱۳۹۰: ۲۴) تفکیک کرده‌اند.

مواد و روش‌ها

این پژوهش بر اساس نوع هدف، جزء تحقیقات کاربردی و اکتشافی بوده که با روش پیمایش صورت پذیرفته است. منطقه‌ی دنا دارای پنج روستا به نام‌های کریک، بیاره، کوخدان، دهنو و سرمور است که دارای پتانسیل‌های بالای گردشگری روستایی بوده و از نظر سازمان گردشگری استان جزء روستاهای هدف گردشگری انتخاب شده‌اند (شکل ۱). بنابراین، جامعه‌ی آماری پژوهش ۴۴۶ خانوار روستایی ساکن در روستاهای گردشگری مورد نظر بود که بر اساس جدول نمونه‌گیری پاتن (Patten, 2002: 187) حجم نمونه ۱۱۵ خانوار تعیین و انتخاب گردیدند.

(۱۳۸۶: ۱۸۳)، نیز در الگویی که برای برنامه‌ریزی نواحی روستایی ارائه داده‌اند، به برخی مشکلات عمومی و اجتماعی نظیر نارسایی سیاست‌ها و اهداف برنامه‌ریزی گردشگری، ضعف مدیریت و ضعف آموزش و تبلیغات در زمینه‌ی توسعه‌ی فرهنگ گردشگری در بخش گردشگری روستایی اشاره می‌کنند. بنابراین، یکی از مهمترین عوامل عدم جذب گردشگر روستایی، اطلاع‌رسانی و تبلیغات ضعیف در خصوص امکانات و جاذبه‌های مناطق گردشگری می‌باشد. لذا گردشگران به دلیل عدم آشنائی با روستاهای هدف، آن‌ها را به عنوان یکی از مقاصد گردشگری در لیست خود قرار نمی‌دهند (Aref et al., 2009: 438؛ قبادی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۱). از دیگر موانع توسعه گردشگری روستایی می‌توان به موانع سازمانی و ساختاری اشاره داشت. مشکلی که اکثر کشورها با آن دست به گریبان هستند، فقدان مهارت‌های مدیریتی در میان روستاییان درگیر در پروژه‌های گردشگری روستایی است (بقایی و فرهادیان، ۱۳۸۴: ۷۳). ضعف ساختار، جایگاه و موقعیت سازمان گردشگری و نبود راهکارهای علمی برای ارائه‌ی پیشنهادهای نظرات در تشکیلات اداری و همچنین فقدان زمینه‌ی لازم و برنامه‌ی مدون برای جذب گردشگر در مناطق مختلف، جزء این دسته از چالش‌هاست (درستی و ایسدر، ۱۳۸۵: ۲۰۱). (شفیعی، ۱۳۸۲: ۱۷)، نیز در مقاله‌ای تحت عنوان شناسایی نیازهای زیربنایی گردشگری، عدم وجود سازمان مستقل برای به خدمت گرفتن مدیران با تجربه و مقتدر و سر و سامان دادن به تشکیلات گردشگران و همچنین عدم بهره‌وری از منابع صنعت گردشگری که موجب پایین آمدن تعداد گردشگران به روستا می‌شود را از موانع رشد گردشگری در روستاهای ایران بیان کرده است. در جایی دیگر، شریف‌زاده و مرادی‌نژاد (۱۳۸۱: ۶۰) نبود چارچوب نهادی و قانونی مشخص نظیر تشکیلات توانمند دولتی که نه تنها در سطح سیاست‌گذاری بلکه در سطح ارائه‌ی فعالیت‌های خدماتی عمل نماید و از طرفی نبود

شکل ۱: موقعیت منطقه دنا در استان کهگیلویه و بویراحمد

مأخذ: استانداری کهگیلویه و بویراحمد، ۱۳۸۹

گروه مزبور در پرسش‌نامه‌ی نهایی منظور شد. برای کسب اطمینان از پایایی پرسش‌نامه، به محاسبه‌ی ضریب پایایی (آلفای کرونباخ) برای تعداد ۲۰ پرسش‌نامه تکمیل شده در مرحله‌ی انجام مطالعه راهنما اقدام گردید و از آنجا که این ضریب بیش از ۰/۵۷ برای متغیرهای گوناگون بدست‌آمد، پایایی پرسش‌نامه مناسب تشخیص داده‌شد. داده‌ها پس از گردآوری، کد گذاری شده و با استفاده از نرم‌افزارهای آماری SPSS17 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. برای تحلیل و تفسیر داده‌ها از آزمون‌های فراوانی، تحلیل عاملی و دیگر آمارها استفاده شد که شرح یافته‌های حاصل در ادامه ارائه شده‌است.

یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های توصیفی جامعه نمونه

در این بخش از نوشتار، به ویژگی‌های جامعه‌ی آماری مورد مطالعه اشاره می‌گردد. همان‌گونه که در قسمت روش پژوهش اشاره شد، ۲۳۰ نفر از روستاییان میزبان، مورد مطالعه قرار گرفتند که شامل ۱۱۵ مرد و

با بهره‌گیری از نمونه‌گیری سهمیه‌ای^۱ با انتصاب متناسب سهم هر یک از روستاها از نمونه‌ی کل مشخص گردیده و سپس با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی ساده تعداد خانوارها و افراد هدف در روستاهای مذکور تعیین گردیدند. در هر خانوار یک زن و مرد دارای تجربه و اطلاعات غنی‌گزینش و مورد مطالعه قرار گرفتند. بنابراین، در مجموع ۲۳۰ زن و مرد روستایی در این پژوهش شرکت داشتند. ابزار گردآوری داده‌های این پژوهش پرسش‌نامه‌ی محقق ساخته بود. پرسش‌نامه مورد استفاده برای شناسایی و تحلیل موانع توسعه‌ی گردشگری در منطقه‌ی دنا دیدگاه روستاییان، از طریق ۴۷ گویه که مربوط به موانع اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، سازمانی، زیرساختی و ... بودند با مقیاس نمره‌دهی درجه‌ای طیف لیکرت (۱=خیلی کم تا ۵=خیلی زیاد) مورد سنجش قرار گرفت. جهت سنجش میزان روایی یا اعتبار ابزار پژوهش یعنی پرسش‌نامه، به دیدگاه گروهی از متخصصان مراجعه گردید و اصلاحات مورد نظر

^۱. Stratified random sampling

و آقاسی‌زاده، ۱۳۸۸: ۱۳۰). بر مبنای تحلیل عاملی دسته‌بندی متغیرها به گونه‌ای است که در نهایت به دو یا چند عامل یعنی همان مجموعه متغیرها، طبقه‌بندی می‌گردند. به عبارت دیگر، متغیرهای مورد استفاده در تحقیق بر اساس صفات مشترک به دو یا چند دسته طبقه‌بندی شده و این دسته‌ها را عامل می‌نامند (موسی‌خانی و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۳۰). هدف از استخراج عامل‌ها، بدست آوردن سازه‌های زیربنایی است که تغییرات متغیرهای مورد مشاهده را به وجود آورده‌اند. در این صورت، ابتدا ترکیبی از متغیرها که همبستگی آن‌ها بالاترین میزان از واریانس کل مشاهده شده را نشان می‌دهد، انتخاب شده و مجموعه‌ی عامل اول نامیده می‌شود. عامل دو، مجموعه متغیرهایی است که بالاترین سهم را در تبیین واریانس باقیمانده دارد. این شیوه برای عامل سوم، چهارم و عامل‌های بعدی ادامه پیدا می‌کند.

بر همین اساس محاسبات آماری اولیه پژوهش نشان داد که شرایط لازم جهت انجام تحلیل عاملی، یعنی بزرگتر از صفر بودن دترمینان ماتریس همبستگی برای پی‌بردن به عدم هم‌سانی متغیرها، کی. ام. او.^۲ بزرگتر از ۰/۵ جهت آگاهی از کفایت تعداد نمونه‌ها (شهبازی و علی‌بیگی، ۱۳۸۵: ۲۳) و معنی‌دار بودن آزمون بارتلت که بیان‌گر وجود همبستگی بین متغیرها می‌باشد (پورآتشی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۰)، وجود دارد. بر اساس یافته‌های حاصل مقدار کی. ام. او. برابر ۰/۸۸۳ و مقدار بارتلت برابر ۴۸۶۱/۵۴ است که در سطح معنی‌داری بیش از ۹۹ درصد قرار دارد (جدول ۱) و حاکی از مناسب بودن متغیرهای وارد شده برای تحلیل عاملی است.

جدول ۱: مقدار کی. ام. او. آزمون بارتلت و سطح معنی‌داری

مقدار	شاخص
۰/۸۸۳	کی. ام. او.
۴۸۶۱/۵۴۰	بارتلت
۰/۰۰۰۱	سطح معنی‌داری

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۱۱۵ زن بودند. یافته‌ها نشان داد میانگین سنی مردان ۴۳ و زنان ۳۸ سال است. در کل میانگین سنی پاسخگویان برابر ۴۱ سال با انحراف معیار ۱۱/۱ بود. جوان‌ترین فرد پاسخگو ۲۲ و مسن‌ترین آنان ۸۰ سال سن داشت. در مورد تعداد اعضای خانواده نیز از مطالعه‌ی ۱۱۵ خانوار هدف، کمترین تعداد خانوار دو و بیشترین ۱۰ نفر بود که میانگین تعداد اعضای خانوار نیز ۴/۸ نفر با انحراف معیار ۱/۸۹ بیان شده بود.

در مورد سطح تحصیلات افراد، یافته‌ها حاکی از آن است که از میان ۲۳۰ نفر نمونه‌ی مورد مطالعه، ۷۴ نفر (۳۲/۲٪) از سواد خواندن و نوشتن محروم بودند که از این تعداد ۱۸ نفر را مردان و ۵۶ نفر را زنان شامل می‌شوند. همچنین ۳ نفر (۳/۹٪) دارای تحصیلات ابتدایی و ۳۰ نفر (۱۳٪) دارای تحصیلات راهنمایی بودند. این در حالی است که ۳۰/۹ درصد از روستاییان که شامل ۳۸ نفر مرد و ۳۳ نفر زنان روستاهای مورد مطالعه می‌شدند، دارای تحصیلات دبیرستانی بوده و ۴۶ نفر (۲۰٪) نیز دارای مدارک دانشگاهی بودند. تحلیل وضعیت شغلی افراد مورد مطالعه نیز نشان داد، در مجموع ۴/۳ درصد از افراد که شامل ۱۰ نفر بودند، دارای شغل آزاد، سه درصد (۷ نفر) کارگر، ۵۴ نفر (۲۳/۵٪) کارمند، ۶۳ نفر (۲۷/۴٪) کشاورز و ۹۶ نفر (۴۱/۷٪) تنهازن خانه‌دار شامل شدند.

تحلیل عاملی موانع توسعه‌ی گردشگری روستایی

پژوهش‌گران معمولاً در انجام تحقیقات به دلایل مختلف با حجم زیادی از متغیرها روبرو هستند. برای تحلیل دقیق‌تر داده‌ها و رسیدن به نتایج علمی و در عین حال عملیاتی، آنان به دنبال کاهش حجم متغیرها و یا تشکیل ساختار جدید داده‌ای می‌باشند، بدین منظور یکی از راه‌های کاهش حجم متغیرها، استفاده و بهره‌گیری از روش تحلیل عاملی^۱ می‌باشد (ابراهیم‌زاده

^۲. K. M. O.

^۱. Factor analysis

پس از بررسی مؤلفه‌های مربوط به هر عامل و بارهای عاملی آن‌ها، مؤلفه‌های پوشش داده شده توسط فاکتورهای اصلی در جدول ۳ نشان داده شده‌اند. در این جدول متغیرهای هر عامل، بر اساس بار عاملی مرتب گشته‌اند. در اینجا سعی شد مؤلفه‌ها با توجه به محتوای سؤال‌ها و پیش‌فرض‌های تعریف شده، نامگذاری گردند. بنابراین، عنوان انتخاب شده و محتوای فاکتورهای اصلی به صورت زیر است:

یافته‌ها و بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد که اساسی‌ترین و مهم‌ترین موانع توسعه‌ی صنعت گردشگری روستایی که در دسته‌ی «موانع سازمانی» (مانع اول) قرار گرفته‌اند عبارتند از: عدم اطلاع‌رسانی و سبب ارتباط جمعی همانند رادیو، تلویزیون و برشور، عدم وجود نهادهای دولتی زیربند در روستاها، نبود سازمان مشخص و افراد متخصص در روستاهای هدف جهت استقبال از مسافران، نبود تابلوها و علائم راهنمایی به طرف روستا برای راهنمایی مسافران و در آخر نبود تابلوها و بروشورهای تبلیغاتی از جاذبه‌های روستا برای جذب گردشگران. این متغیرها با مقدار ویژه‌ی ۱۱/۶۴، ۳۲/۳۴ درصد از کل واریانس مربوط به موانع گردشگری روستایی را تبیین می‌کنند. این موارد با نتایج پژوهش درستی و ایدر (۱۳۸۵: ۱۹۸) مطابقت دارد. آنها در پژوهش خود به این نکته اشاره کرده‌اند که ضعف ساختار، جایگاه و موقعیت سازمان گردشگری و فقدان برنامه‌ریزی صحیح و نبود راهکارهای علمی برای ارائه‌ی پیشنهادهای و نظرات در تشکیلات اداری و عدم وجود وحدت رویه در خصوص مسائل اساسی سازمان و همچنین فقدان زمینه‌ی لازم و برنامه‌ی مدون برای جذب گردشگری در مناطق مختلف که ناشی از ضعف مدیریت در سازمان‌های مربوط به گردشگری روستایی است. شفیعی (۱۳۸۲: ۱۷) نیز در مقاله‌ای تحت عنوان شناسایی نیازهای زیربنایی گردشگری، عدم وجود سازمان مستقل برای به خدمت گرفتن مدیران با تجربه و مقتدر و سر و سامان دادن به تشکیلات گردشگران و همچنین عدم بهره‌وری از منابع

برای تحلیل مؤلفه‌های موانع توسعه‌ی گردشگری روستایی، از روش تحلیل مؤلفه‌ی اصلی استفاده شد. سپس روش چرخش واریماکس^۱ برای تعیین عامل‌های احتمالی که زیربنای پرسش‌نامه را تشکیل می‌دهند، به کار گرفته شد. عامل‌هایی باید نگه‌داشته شوند که اعتبار صوری یا نظری داشته باشند که در این راستا معمولاً از ملاک‌های ریاضی نظیر ملاک پیشنهادی توسط کایزر^۲ استفاده می‌شود که بر اساس آن فاکتورهای استخراج شده با مقدار ویژه بزرگتر از یک انتخاب می‌گردند و نیز متغیرهای با مقدار مطلق بار عاملی بزرگ‌تر در فاکتورها تأثیر داده می‌شوند (جعفری و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۲). بر این اساس و با توجه به نتایج به دست آمده از تحلیل مؤلفه‌های اصلی، در ابتدا هشت عامل با مقدار ویژه‌ی بزرگ‌تر از یک استخراج شدند که ۶۶/۴۵ درصد از تغییرات واریانس را توجیه می‌کنند. عامل‌ها از طریق چرخش متعامد به روش واریماکس، چرخش داده شدند (جدول ۲). نتایج حاصل از تحلیل مؤلفه‌های اصلی و چرخش واریماکس نشان داد که در این مدل، هشت عامل با توجه به تعداد ارزش‌های ویژه بالاتر از یک به دست می‌آیند.

جدول ۲: عامل‌های استخراج شده همراه با مقدار ویژه واریانس پس از چرخش عامل‌ها

عامل	مقادیر ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
۱	۱۱/۶۴	۳۲/۳۴	۳۲/۳۴
۲	۴/۱۹	۱۱/۶۵	۴۳/۹۹
۳	۱/۷۳	۴/۸۳	۴۸/۸۲
۴	۱/۴۶	۴/۰۷	۵۲/۹۰
۵	۱/۴۰	۳/۸۹	۵۶/۷۹
۶	۱/۳۲	۳/۶۸	۶۰/۴۷
۷	۱/۱۱	۳/۱۰	۶۳/۵۸
۸	۱/۰۳	۲/۸۷	۶۶/۴۵

* عامل‌هایی با مقادیر ویژه بیشتر از یک آورده شده‌است
مأخذ: یافته‌های تحقیق

۱. Varimax

۲. Kasier

گردشگران، عدم وجود سرویس بهداشتی و اماکن اقامتی اجاره‌ای برای گردشگران، عدم وجود رستوران، قهوه‌خانه و کافه می‌شوند. مطالعاتی انجام شده که نتایج این پژوهش را تأیید می‌کند. به عنوان مثال قویدل (۱۳۷۸: ۵۵) در پژوهشی که در گیلان انجام داد، به این نتیجه رسید که وجود جاذبه‌های گردشگری در یک منطقه‌ی روستایی، شرط لازم برای فعالیت‌های مربوط به آن است، اما کافی نیست. شرط کافی برای آن، وجود تأسیسات و خدمات رفاهی است که در کنار سایر جاذبه‌ها بتواند نیازهای مسافران را در حد مطلوب برآورده سازد. این تأسیسات اقامتی عمدتاً عبارتند از: هتل‌ها، مهمان‌خانه‌ها، اردوگاه‌های گردشگری، تأسیسات پذیرایی و رستوران‌ها، دکه‌های اغذیه‌فروشی، کافه‌ها، قهوه‌خانه‌ها و نظیر آن است.

صنعت گردشگری که موجب پایین آمدن تعداد گردشگران به روستا می‌شود را از موانع رشد گردشگری در روستاهای ایران بیان کرده است.

دومین دسته از موانع توسعه‌ی گردشگری روستایی «موانع اجتماعی» بودند که مؤلفه‌های عدم برقراری روابط مطلوب با مسافران، عدم وجود فرهنگ گردش‌پذیری، تضاد و اختلاف بین مردم روستا با مسافران و عدم امنیت برای مسافران را شامل می‌شود. این مانع با مقدار ویژه‌ی ۴/۱۹، ۱۱/۶۵ درصد از کل واریانس مربوط به موانع گردشگری روستایی را تبیین می‌کند.

گروه سوم که «موانع رفاهی» نامگذاری شده‌اند با مقدار ویژه‌ی ۱/۷۳، ۴/۸۳ درصد از کل واریانس مربوط به موانع گردشگری روستایی را تبیین می‌کنند و شامل متغیرهای نبود تسهیلات و امکانات درمانی برای

جدول ۳: متغیرهای مربوط به هریک از عوامل و بار عاملی به دست آمده از موانع گردشگری

متغیرها	بار عاملی	متغیرها	بار عاملی
(۱) موانع سازمانی		(۵) موانع فرهنگی	
عدم اطلاع رسانی رسانه‌ها (رادیو، تلویزیون، برشور)	۰/۸۱۵	عدم برگزاری کلاس برای آشنایی روستاییان با گردشگری	۰/۷۷۲
عدم وجود نهادهای دولتی زیربسط	۰/۷۲۵	عدم تشابه بین افراد روستایی و مسافران (از لحاظ اجتماعی، قومی و ...)	۰/۶۸۶
نبود سازمان مشخص و افراد متخصص جهت استقبال از مسافر	۰/۷۰۹	استفاده خصوصی روستاییان از فضای روستا	۰/۵۸۸
نبود تابلوها و علائم راهنمایی به طرف روستا	۰/۶۸۱	(۶) ارتباطی	
نبود تابلوهای تبلیغاتی از جاذبه‌های روستا	۰/۶۷۱	(۲) موانع اجتماعی	
		نا مطلوب بودن راه تا محل جاذبه‌ها	۰/۷۶۱
عدم برقراری روابط مطلوب با مسافران	۰/۷۶۲	نا مطلوب بودن راههای درون روستا	۰/۶۲۳
عدم وجود فرهنگ گردش‌پذیری	۰/۷۰۶	نامطلوب بودن راه ارتباطی از شهر به روستا	۰/۵۶۶
تضاد و اختلاف بین مردم روستا با مسافران	۰/۷۵۴	فاصله‌ی زیاد روستا از جاده اصلی	۰/۴۴۲
عدم امنیت برای مسافران	۰/۵۸۲	(۷) موانع مردمی	
(۳) موانع رفاهی		عدم تمایل روستاییان به آمدن مسافر	۰/۷۵۲
نبود تسهیلات و امکانات درمانی	۰/۶۳۱	فقدان مشارکت محلی برای جذب گردشگر	۰/۷۱۵
عدم وجود سرویس بهداشتی	۰/۶۲۰	عدم تبلیغات برای جذب گردشگر	۰/۴۷۱
عدم وجود خانه‌های اجاره‌ای برای گردشگران	۰/۶۸۹	عدم وجود هتل در سی سخت برای اقامت گردشگر	۰/۸۲۸
		(۸) اقتصادی	
عدم وجود رستوران، قهوه‌خانه و کافه	۰/۶۳۲	عدم تمایل سرمایه‌گذاری مردم بومی روستا	۰/۵۵۳
نبود شبکه‌های امداد جاده‌ای	۰/۵۷۹	(۴) موانع تسهیلاتی	
		کمبود اعتبارات عمرانی برای ساخت و ساز	۰/۴۳۷
عدم وجود محلی برای پارک ماشین مسافران	۰/۶۴۸	ندادن وام برای تاسیس اماکن رفاهی	۰/۴۳۷
نبود سرویس برای رفت و آمد به روستا	۰/۷۱۲	عدم وجود سرمایه‌گذاری دولتی	۰/۴۲۶
نبود خانه بهداشت در روستا	۰/۸۴۲	سطح درآمد پایین خانوارها	۰/۴۱۸

مأخذ: یافته‌های تحقیقی

۵۱)، این متغیرها را جزئی از موانع زیربنایی معرفی کرده‌اند. از نظر آن‌ها کمبود و نامطلوب بودن وسایل حمل و نقل مسافری، جاده‌های بین شهری، مراکز خرید، تأسیسات اقامتی و شبکه‌های بهداشت و امداد در مناطق گردشگری از موانع عمده‌ی زیربنایی توسعه‌ی گردشگری روستایی به حساب می‌آیند.

موانع هفتم که به «موانع مردمی» نامگذاری شده‌است، با مقدار ویژه‌ی ۱/۱۱، ۳/۱۰ درصد از کل واریانس مربوط به موانع گردشگری روستایی را تبیین می‌کند. مؤلفه‌های این عامل شامل عدم تمایل روستاییان به آمدن مسافر و گردشگر، فقدان مشارکت محلی برای جذب گردشگر و عدم تبلیغات برای جذب گردشگر می‌شود. عارف و همکاران (۲۰۰۹: ۴۳۷) نیز یکی از مهمترین عوامل عدم جذب گردشگر از سایر مناطق را اطلاع‌رسانی و تبلیغات ضعیف در خصوص امکانات و جاذبه‌های مناطق گردشگری می‌دانند.

آخرین مانع شناخته شده، «موانع اقتصادی» است که نسبت به بقیه از اهمیت کمتری برخوردار است. مقدار ویژه‌ی این عامل ۱/۰۳ و درصد تبیین واریانس آن ۳/۸۷ می‌باشد. پنج مؤلفه‌ی شناسایی شده در این عامل شامل، عدم تمایل سرمایه‌گذاری مردم بومی روستا، ندادن وام برای تأسیس اماکن رفاهی، سطح درآمد پایین خانوارها و عدم وجود سرمایه‌گذاری دولتی جهت توسعه گردشگری می‌باشد. یافته‌های گارود و ورنیل (۲۰۰۶: ۱۲۰) نیز این نتایج را تأیید می‌کند. از نظر آن‌ها نبود زیرساخت‌های اقامتی و رفاهی به دلیل محرومیت و محدودیت مالی روستاییان و به دلیل عدم حمایت‌های ارگان‌های دولتی است. آنها همچنین بر این معتقد هستند که یکی دیگر از موانع توسعه‌ی صنعت گردشگری روستایی، عدم سرمایه‌گذاری‌های افراد بومی و همچنین افراد غیر بومی در روستا است و دلیل آن نیز بازگشت ضعیف سرمایه در روستاها است.

چهارمین مانع مؤثر در عدم توسعه‌ی گردشگری روستایی «موانع تسهیلاتی» بوده که در اختیار گردشگران قرار می‌گرفته‌است. از نتایج بدست آمده این عامل، شامل مؤلفه‌های عدم وجود محلی برای پارک ماشین مسافران، نبود سرویس برای رفت و آمد گردشگران به روستا و نبود خانه بهداشت در روستا می‌شود. این دسته متغیرها با مقدار ویژه‌ی ۱/۴۶، ۴/۰۷ درصد از کل واریانس مربوط به موانع گردشگری روستایی را تبیین می‌کند. این یافته‌ها با نتایج پژوهش رحمانی و همکاران (۱۳۸۹: ۱۷) که نشان داده‌بودند؛ سرویس‌های گردشگری برای مسافران یکی از موانع توسعه‌ی گردشگری است، هم‌خوانی دارد.

موانع پنجم با توجه به مفهوم متغیرهای استخراج شده، «موانع فرهنگی» نامگذاری شده‌است که با مقدار ویژه‌ی ۱/۴۰، ۳/۸۹ درصد از کل واریانس مربوط به موانع گردشگری روستایی را تبیین می‌کند. مؤلفه‌های تشکیل دهنده‌ی آن شامل عدم برگزاری کلاس برای آشنایی روستاییان با گردشگری، عدم تشابه بین افراد روستایی و مسافران از لحاظ اجتماعی، قومی و غیره و استفاده‌ی خصوصی روستاییان از فضای روستا می‌باشد. افتخاری و مهدوی (۱۳۸۵: ۲) نیز در گروه‌بندی موانع توسعه‌ی گردشگری، تعارض و تفاوت میان فرهنگ گردشگران و مردم روستا، همچنین گرایش غالب مردم به استفاده‌ی اختصاصی از فضای روستا در غالب ویلا و باغ‌های خصوصی را جزو موانع فرهنگی قلمداد کرده‌اند.

یکی دیگر از موانع شناخته شده، «موانع ارتباطی» است. موانع ارتباطی نقش گسترده‌ای در توسعه‌ی گردشگری در روستاها دارد. مقدار ویژه‌ی این عامل ۱/۳۲ و درصد تبیین واریانس آن ۳/۶۸ می‌باشد. پنج مؤلفه‌ی نامطلوب بودن راه تا محل جاذبه‌های گردشگری، نامطلوب بودن راه‌های درون روستا، نامطلوب بودن راه ارتباطی از شهر به روستا و فاصله‌ی زیاد روستا از جاده اصلی در این عامل قرار گرفته‌اند. این در حالی است که مدهوشی و ناصرپور (۱۳۸۲):

برنامه راهبردی توسعه گردشگری روستایی در منطقه دنا

به منظور تدوین راهبردهای توسعه گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه از تحلیل سوات^۱ با گروهی از کارشناسان گردشگری استان استفاده به عمل آمد. در این مدل، با استفاده از جدول‌های تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی و ترکیب آن‌ها، مهم‌ترین عوامل راهبردی در توسعه گردشگری در روستاهای هدف گردشگری منطقه‌ی دنا ارائه گردید. در واقع با تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک، برنامه‌ریزانی که تصمیم‌های استراتژیک را اتخاذ می‌کنند، می‌توانند نقاط قوت، نقاط ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها را به تعداد کمتری از عوامل محدود نمایند. در این منطقه تعداد ۲۲ نقطه قوت داخلی در برابر ۲۸ نقطه ضعف داخلی و تعداد ۲۳ فرصت خارجی در برابر ۱۴ تهدید خارجی شناسایی شده‌است. به این ترتیب، در مجموع تعداد ۴۵ نقطه قوت و فرصت به عنوان مزیت و ۲۳ ضعف و تهدید به عنوان محدودیت‌ها و تنگناهای پیش روی روستاهای منطقه دنا جهت گسترش گردشگری روستایی قابل شناسایی است. در زیر راهبردهای توسعه گردشگری روستایی در چهار دسته تهاجمی، تنوع، بازنگری، و دفاعی ارائه می‌گردند:

راهبردهای تهاجمی (SO)

راهبرد تهاجمی یک راه حل کنش‌گر^۲ است، در چنین وضعیتی سازمان با استفاده از نقاط قوت خویش برای گسترش بازار تولیدات و خدمات خود گام برمی‌دارد (ابراهیم‌زاده و آقاسی‌زاده، ۱۳۸۸). راهکارهای زیر جهت بهره‌برداری از برتری‌های موجود به منظور توسعه گردشگری در روستاهای مطالعه شده ارائه می‌شود:

- استفاده از پتانسیل‌های منطقه در جهت گسترش ورزش‌های زمستانی مانند اسکی و ورزش‌های تابستانی مانند کایت سواری و کوه‌نوردی.
- استفاده از نیروهای متخصص و باتجربه به منظور ایجاد تشکلهای تعاونی مردمی و همچنین ترویج و آموزش گردشگری از طریق نشست‌ها و جلسات مختلف با مردم منطقه.
- زمینه‌سازی مناسب جهت سرمایه‌گذاری‌های افراد بومی و غیربومی در روستاهای هدف گردشگری برای احداث مسافرخانه، هتل، رستوران و غیره جهت اقامت گردشگران.
- ایجاد تشکلهای تعاونی گردشگری و همچنین ایجاد تورهای گردشگری از طریق این تعاونی‌ها و استفاده از نیروهای متخصص و با تجربه برای راهنمایی مسافران در روستا.
- توسعه‌ی تأسیسات در روستاها مانند هتل، رستوران، مسافرخانه، فروشگاه‌های مواد نیاز مسافران در راستای جذب گردشگر و ایجاد مشاغل جدید برای مردم بومی.

راهبردهای تنوع (ST)

- راهبردهای تنوع‌بخشی بر نقاط قوت درونی و تهدیدهای بیرونی متمرکز است و هدف آن به حداکثر رساندن نقاط قوت و به حداقل رساندن تهدیدها است. راهکارهای زیر به منظور تأمین برخی از نیازمندی‌های نواحی روستایی در جهت رفع تهدیدها ارائه می‌شود:
- توسعه و گسترش گردشگری کشاورزی^۳ به منظور بهره‌برداری مناسب از مزارع و باغات روستایی و جلوگیری از تغییر کاربری اراضی کشاورزی و باغ‌ها به کاربری‌های مسکونی.
  - فرهنگ‌سازی مناسب افراد جامعه در جهت انضباط شخصی و رعایت بهداشت در مناطق تفریحی و عدم آلوده کردن مناظر طبیعی و بکر روستایی.

^۱ Strength, Weakness, Opportunity, Threats (SWOT)

^۲ - Proactive

^۳ - Agritourism

- بهبود کیفیت راه‌های ارتباطی برای ارتباط مناسب‌تر و راحت‌تر مسافران به جاذبه‌های گردشگری منطقه‌ی دنا.

- بازنگری و توسعه‌ی نهادها و سازمان‌های مرتبط در منطقه مطالعه شده برای آموزش مردم و گردشگران به منظور بهره‌گیری بهینه و هدفمند از منافع و آثار مثبت گردشگری.

- تهیه فیلم‌های مستند از جاذبه‌های روستاها و پخش آن‌ها در بین مدیران تورهای داخلی توسط سازمان‌های میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان و تبلیغات گسترده در رادیو و تلویزیون و همچنین ایجاد بروشورهای تبلیغاتی برای جذب گردشگر.

- آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم در نحوه‌ی برخورد با گردشگر به منظور جلوگیری از تعارض بین گردشگران و مردم منطقه.

راهبردهای (WT)

هدف کلی راهبردهای دفاعی، کاهش ضعف‌های سامانه برای کاستن و خنثی سازی تهدیدها است. بر این اساس راهکارهای زیر ارائه می‌شود:

- تهیه نقشه مسیر دسترسی به جاذبه‌های گردشگری و انتشار آنها در سطح کشور، استان و شهرستان.
- تسطیح و آسفالت کردن مسیرهای دسترسی به جاذبه‌های گردشگری.

- تدوین مقررات و ضوابط ویژه به منظور استفاده‌ی بهینه از جاذبه‌ها و خدمات گردشگری روستا برای گردشگران جهت جلوگیری از تخریب و از بین رفتن این منابع در این نواحی.

- جلب مشارکت‌های مردمی در ترویج، حفاظت و بهره‌مندی پایدار از منابع طبیعی و تاریخی- فرهنگی گردشگری منطقه و جلوگیری از تخریب‌های زیست‌محیطی و تاریخی- فرهنگی آن.

- افزایش امکانات و خدمات گردشگری در مناظر و اماکن تفریحی روستاهای هدف برای رقابت با سایر تفریحگاه‌های مجاور روستاها.

- بهره‌برداری از توان تشکیلاتی، قوانین و مقررات در جهت کاهش مخاطرات و فرسودگی بناهای تاریخی و مذهبی.

- تأمین امنیت مناطق گردشگری در جهت جلوگیری از بروز تخلفات اجتماعی و سایر تخلفات.

راهبردهای بازنگری (WO)

در راهبردهای بازنگری ضمن تأکید بر نقاط ضعف درونی، سعی بر بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی در جهت رفع نقاط ضعف و رفع آسیب‌پذیری نواحی گردشگری روستایی می‌باشد. یک سازمان ممکن است در محیط خارجی خود متوجه وجود فرصت‌هایی شود، ولی به واسطه‌ی ضعف‌های خود قادر به بهره‌برداری از آن‌ها نباشد، به این منظور راهکارهای زیر ارائه می‌گردد:

- تأمین امنیت و تجهیز مسیرهای گردشگری و تهیه بروشورهای راهنما برای گردشگران و همچنین استفاده از تابلوها و علائم راهنمایی در مسیر روستا برای راهنمایی گردشگران.

- تهیه محل خاص برای اقامت‌های شبانه گردشگرانی که در خارج از فضای هتل و مسافرخانه‌ها اقامت دارند (ایجاد کمپ‌هایی در فضای آزاد).

- افزایش بودجه مالی روستاهای هدف گردشگری برای برگزاری نمایشگاه‌هایی در روستا از جمله نمایشگاه‌های صنایع دستی و جشنواره‌های فرهنگی در سطح روستا.

- ضمن بازنگری به نوع و نحوه‌ی برنامه‌ریزی و حمایت دولتی از نواحی گردشگری، بهره‌گیری منطقی از نهادها، قوانین و مقررات حمایتی در جهت توسعه و تجهیز زیرساخت‌ها، تسهیلات و تجهیزات مختلف گردشگری در منطقه‌ی مورد مطالعه صورت گیرد.

• برگزاری سمینارها و نشست‌های مختلف توسط دستگاه‌های ذیربط در جهت توسعه گردشگری در منطقه.

بحث و نتیجه‌گیری

در صورت توجه کافی و وافی به توسعه گردشگری روستایی، توسعه پایدار روستایی قابل تصور است، چرا که توسعه گردشگری روستایی موجبات فقرزدایی و کاهش مهاجرت، ایجاد رفاه اجتماعی، حفظ ویژگی‌های فرهنگ سنتی، حفظ بافت سنتی، ارتباطات فرهنگی، حفظ منابع طبیعی و فرهنگی، تقویت غرور ملی و ایجاد فرصت‌های شغلی در کنار فعالیت‌های کشاورزی و دامداری در مناطق روستایی و دورافتاده را فراهم خواهد ساخت و یگانه راه نجات این مناطق از مسائل و مشکلات اجتماعی و اقتصادی است (قادری، ۱۳۸۳: ۱۰۰). همچنین گردشگری روستایی می‌تواند به عنوان یک جایگزین مناسب فعالیت‌های کشاورزی، منبع درآمد مناسبی برای افراد روستایی باشد که در فصولی از سال قادر به کشاورزی نیستند. فزون بر این، گردشگری روستایی می‌تواند موجبات بهبود فرآیند توسعه روستایی را با ایجاد فعالیت مکمل بخش کشاورزی، اشتغال‌زایی و افزایش درآمد خانوارهای روستایی در بستر مشارکت‌سازی در فرآیند پذیرش گردشگر، امکان‌پذیر سازد (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۲: ۱۱۲).

در این میان منطقه دنا در استان کهگیلویه و بویراحمد با وضعیت مناسب طبیعی و انسانی ظرفیت‌ها و زمینه‌های گسترده‌ای را برای توسعه گردشگری روستایی دارد. به عبارت دیگر، علی‌رغم این‌که منطقه روستایی شهرستان دنا از ظرفیت‌های بالقوه فراوانی در توسعه صنعت گردشگری به خصوص گردشگری روستایی برخوردار است، لیکن سهم این منطقه در اقتصاد گردشگری روستایی بسیار ناچیز است و جایگاه واقعی خود را نیافته‌است. پرسش‌های اساسی که در این زمینه پیش می‌آید این است که چه

موانعی در مسیر توسعه گردشگری روستایی این منطقه وجود دارد؟ و در کل چرا روستاهای این منطقه علی‌رغم پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های موجود گردشگری، هنوز نتوانسته‌اند جایگاه واقعی خود را در صنعت گردشگری روستایی بدست آورند و از مزیت‌های این صنعت استفاده کرده و توسعه پیدا کنند؟ بر همین اساس هدف از این پژوهش شناسایی موانع توسعه گردشگری روستایی در منطقه دنا واقع در استان کهگیلویه و بویراحمد بود. انجام چنین مطالعه‌ای به مدیران، مسئولان و برنامه‌ریزان صنعت گردشگری به ویژه گردشگری روستایی کمک خواهد نمود تا چالش‌ها و مشکلات توسعه گردشگری روستایی را شناسایی نموده و برای رفع این مشکلات برنامه‌ریزی دقیقی انجام دهند.

مرور پیشینه‌نگاشته‌ها می‌بین آن است که محققان در خصوص موانع گردشگری نظرات مختلفی دارند و این موانع را به دسته‌های مختلفی تقسیم‌بندی کرده‌اند. اما یافته‌های حاصل از تحلیل عاملی در این مطالعه نشان داد که از دیدگاه روستاییان به عنوان گروه میزبان می‌توان موانع توسعه گردشگری روستایی را در هشت دسته بیان نمود که عبارتند از موانع سازمانی، موانع اجتماعی، موانع رفاهی، موانع تسهیلاتی، موانع فرهنگی، موانع ارتباطی و موانع اقتصادی. بر مبنای یافته‌های این تحقیق نشان داده شد که از نظر روستاییان مهمترین مانع توسعه گردشگری روستایی «موانع سازمانی» هستند. منظور از موانع سازمانی عبارتند از فقدان یک نهاد منسجم و کارآمد، و عدم ساماندهی اطلاعاتی-تبلیغاتی مناسب در مناطق روستایی هدف گردشگری. یافته‌های دیگر محققان نیز مؤید این بخش از یافته‌هاست، به گونه‌ای که افتخاری و مهدوی (۱۳۸۵)، مدهوشی و ناصرپور (۱۳۸۲)، درستی و ایدر (۱۳۸۵) و شفیع (۱۳۸۲) و شریف‌زاده و مرادی‌نژاد (۱۳۸۱) همخوانی دارد. آن‌ها در پژوهش‌های خود نشان دادند عدم وجود نهاد مستقل برای به خدمت گرفتن مدیران با تجربه و

۲- فعال‌سازی بخش خصوصی و واگذاری اداره تأسیسات گردشگری به آنان به ویژه افراد روستایی و محلی منطقه دنا با هدف احداث تأسیسات پذیرایی و اقامتی و تابلوهای رهنمای مناسب با نیازهای گردشگران در مناطق جنگلی روستاهای دنا و نواحی آب معدنی و چشمه‌های آن.

۳- در توسعه‌ی گردشگری روستایی در منطقه دنا بخش خصوصی و حتی شورای اسلامی روستاهای هدف گردشگری می‌توانند بر اساس موقعیت روستا، برنامه‌ها و طرح‌های مناسب را طراحی نموده تا هم روستاییان و هم گردشگران بتوانند به سیر و سیاحت پرداخته و از نظر اشتغال و درآمدزایی در روستاهای مورد نظر مؤثر واقع شوند.

۴- راه‌اندازی تورهای گردشگری توسط نهادها و آژانس‌های خصوصی با همکاری سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان در منطقه دنا.

۵- استفاده از پتانسیل‌های منطقه در جهت گسترش ورزش‌های زمستانی مانند اسکی و ورزش‌های تابستانی مانند کایت سواری و کوه‌نوردی.

۶- برپایی اورژانس‌های درمانی موقت همزمان با ورود گردشگران در زمان‌های مختلف به منظور توسعه‌ی تأسیسات رفاهی و بهداشتی در روستاهای گردشگری دنا توصیه می‌گردد.

۷- استقرار پاسگاه‌های انتظامی موقت در روستاهای هدف گردشگری به منظور تأمین امنیت و تجهیز مسیرهای گردشگری و تهیه بروشورهای راهنما برای گردشگران و همچنین استفاده از تابلوها و علائم راهنمایی در مسیر روستا برای راهنمایی گردشگران.

۸- ایجاد کلاس‌های توجیهی-آموزشی و اطلاع‌رسانی به مردم جهت افزایش آگاهی آنان پیرامون فواید گردشگری روستایی و ارتقاء سطح برخورد با گردشگران و جلوگیری از تعارض بین گردشگران و مردم منطقه.

مقتدر و سر و سامان دادن به تشکیلات گردشگری از موانع توسعه‌ی گردشگری در ایران است. یکی دیگر از مهمترین موانع توسعه‌ی گردشگری روستایی در منطقه‌ی دنا، «موانع اجتماعی» برای مسافران و گردشگران است. در این راستا فرهنگ‌ها و باورهای روستاییان و مسؤولان گردشگری بسیار حائز اهمیت است. مطالعات پیشینه نگاشته‌ها حاکی از آن است که عدم درک صحیح روستاییان و مسؤولان گردشگری یکی از مهمترین مشکلات توسعه‌ی گردشگری روستایی است (پاپزن و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۲۶؛ کرمی‌دهکردی و خلیلی، ۱۳۹۰: ۱۷؛ قبادی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۳). فزون بر آن، ناآگاهی جامعه‌ی میزبان از مزایای گردشگری و فقدان فرهنگ پذیرش گردشگر توسط آنان از دلایل توسعه‌نیافتگی گردشگری روستایی بیان شده‌است.

موانع رفاهی- تسهیلاتی نیز یکی دیگر از موانع و تنگناهای توسعه‌ی گردشگری روستایی بیان شده‌است. در این راستا پاپزن و همکاران (۱۳۸۹) قبادی و همکاران (۱۳۹۱) و قویدل (۱۳۷۸) در مطالعات خود یادآور شده‌اند که عدم وجود تأسیسات و خدمات رفاهی نظیر هتل‌ها، مهمان‌پذیرها، تأسیسات پذیرایی و رستوران‌ها، قهوه‌خانه‌ها و نظیر این‌ها یکی از محدودیت‌های گردشگری روستایی است. یافته‌های این پژوهش نیز مؤید وجود این مانع بوده و نشان داد نبود تسهیلات و امکانات درمانی، عدم وجود سرویس بهداشتی، امداد جاده‌ای و تأسیسات و خدمات رفاهی یکی از موانع توسعه‌ی گردشگری در منطقه دنا است. بنابراین در جهت رفع این موانع و توسعه‌ی صنعت گردشگری روستایی در منطقه دنا پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردند:

۱- ایجاد و توسعه‌ی کانون گردشگری روستایی در روستاهای هدف گردشگری در منطقه دنا به ویژه در روستاهای کریک و بیاره گامی مناسب در جهت توسعه‌ی نهادی سازمانی گردشگری در این منطقه است.

- پاپلی‌یزدی، محمدحسین و مهدی سقایی (۱۳۸۲). گردشگری و تبارشناسی صورتبندی یک پدیده جغرافیایی. *تحقیقات جغرافیایی*. شماره ۱.

- پورآتشی، مهتاب، حسین شعبانعلی فمی و حمید موحد محمدی (۱۳۸۸). واکاوی عوامل تاثیرگذار بر موفقیت تحصیلی، تأملی در دیدگاه دانشجویان رشته‌های کشاورزی دانشگاه تهران. *فصلنامه‌ی انجمن آموزش عالی ایران*. شماره ۲.

- تقدیسی، سیمین و فاطمه دانشور (۱۳۸۶). توریسم روستایی، تصویری مجازی یا الگویی حقیقی در برنامه‌ریزی روستایی. *مجله‌ی جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*. شماره ۸.

- جعفری، مصطفی، پیمان اخوان و جلال رضایی‌نور (۱۳۸۸). تبیین عوامل بحرانی موفقیت در مهندسی مجدد فرآیندها: موردکاوی یکی از شرکت‌های وابسته به صنایع دفاعی. *فصلنامه مدرس علوم انسانی*. شماره ۱۳.

- رحمانی، بیژن، مجید شمس و ساناز حاتمی‌فر (۱۳۸۹). امکان‌سنجی توسعه پایدار گردشگری در شهر ملایر با استفاده از مدل SWOT. *فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی*. شماره ۳.

- درستی، امیرعلی و نبی‌اله ایدر (۱۳۸۵). عوامل بازدارنده و شتاب‌دهنده‌ی صنعت توریسم در شهرستان شوشتر. *فصلنامه‌ی علمی - پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی شوشتر*. شماره ۱.

- زنگی‌آبادی، علی، اسفندیار کهزادی، همیمن بایزیدپور و طاهره رستمی‌پور (۱۳۸۹). گردشگری روستائی راهکاری مناسب در جهت توسعه پایدار منطقه‌ای (مطالعه موردی استان کردستان). *همایش منطقه‌ای توریسم و توسعه*. یاسوج.

- شریف‌زاده، ابوالقاسم و همایون مرادی‌نژاد (۱۳۸۱). توسعه‌ی پایدار و توریسم روستایی. *مجله‌ی جهاد*. شماره ۲۵۰-۲۵۱.

- شفیعی، شیرین (۱۳۸۲). نیازهای زیربنایی گردشگری را بشناسیم. *ماهنامه تعاون*. شماره ۱۴۲.

۹- برپایی جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و سمینارهایی با محوریت گردشگری روستایی در روستاهای هدف گردشگری در منطقه دنا به منظور معرفی جاذبه‌های طبیعی، تاریخی و فرهنگی به گردشگران توصیه می‌گردد.

منابع و مآخذ

- ابراهیم‌زاده، عیسی و عبدالله آقاسی‌زاده (۱۳۸۸). تحلیل عوامل مؤثر بر گسترش گردشگری در ناحیه‌ی ساحلی چابهار با استفاده از مدل راهبردی SWOT. *مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*. شماره ۱.

- اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان کهگیلویه و بویراحمد (۱۳۸۹). اطلاعات و جاذبه‌های گردشگری استان. برگرفته از پرتال اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان کهگیلویه و بویراحمد <<http://www.yasujchto.ir>>.

- استانداری کهگیلویه و بویراحمد (۱۳۸۹). نقشه‌ی استان برگرفته از پرتال استانداری کهگیلویه و بویراحمد، <<http://www.ostan-kb.ir>>.

- افتخاری، عبدالرضا و داود مهدوی (۱۳۸۵). راه‌های توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT: دهستان لواسان کوچک. *فصلنامه مدرس علوم انسانی*. شماره ۱۰.

- بحرینی، حسین و حمیدرضا جهانی‌مقدم (۱۳۸۳). استفاده از توان‌های بالقوه مناطق جهت توسعه‌ی گردشگری، مورد خاص: پارک- موزه نفت مسجد سلیمان. *مجله‌ی محیط‌شناسی*. شماره ۳۵.

- بقایی، مسیب و همایون فرهادیان (۱۳۸۴). گردشگری روستایی منبع درآمدی برای خانوارهای روستایی. *مجله‌ی جهاد*. شماره ۲۶۷.

- پاپزن، عبدالحمید، پرستو قبادی، کیومرث زرافشانی و شهپر گراوندی (۱۳۸۹). مشکلات و محدودیت‌های گردشگری روستایی با استفاده از نظریه بنیانی (مورد: روستای حریر، استان کرمانشاه). *پژوهش‌های روستایی*. شماره ۳.

- of Practice. *Journal of Travel Research*. 32.
- Patten, Mildred. L. (2002). *Proposing Empirical Research*. Los Angeles: Pyczak Publishing.
- Foucat, Avila (2002). Community-based ecotourism management moving towards sustainability, in Ventanilla, Oaxaca, Mexico. *Ocean & Coastal Management* 45.
- Garrod, Brain and Roz Wornell (2006) Re-conceptualizing rural resources as countryside capital: The case of rural tourism. *Journal of Rural Studies*. 22.
- Szabo, Bernadett (2005). Rural Tourism as Alternative Income souece for Rural Areas along the Hortobagy. *Jahrbuch der Osterreichischen Gesellschaft für Agrarökonomie*. 12.
- واکاوای موانع و چالش‌های توسعه‌ی گردشگری روستایی در منطقه دنا ...
- شهبازی، اسماعیل و امیرحسین علی‌بیگی (۱۳۸۵). واکاوای شایستگی‌های دانش‌آموختگان کشاورزی برای ورود به بازارهای کار در کشاورزی. *علوم ترویج و آموزش کشاورزی/ایران*. شماره ۲.
- قادری، زاهد (۱۳۸۳). اصول برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی. انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، تهران. چاپ سوم.
- قبادی، پرستو، عبدالحمید پاپزن، کیومرث زرافشانی و شهپر گراوندی (۱۳۹۱). مطالعه وضعیت گردشگری روستایی در روستای خانقاه از دیدگاه اهالی روستا: با استفاده از تئوری بنیانی. *مسکن ومحیط‌روستا*. شماره ۱۳۷.
- قویدل، اکبر (۱۳۷۸). گردشگری در استان گیلان. *پژوهش‌های جغرافیایی*. شماره ۳۶.
- کریمی‌دهکردی، مهدی و خلیل کلانتری (۱۳۹۰). شناسایی مشکلات گردشگری روستایی استان چهارمحال و بختیاری با استفاده از تکنیک تئوری بنیانی. *پژوهش‌های روستایی*. شماره ۳.
- مدهوشی، مهرداد و نادر ناصرپور (۱۳۸۲). ارزیابی موانع توسعه گردشگری در استان لرستان. *فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی*. شماره ۲۸.
- موسی‌خانی، محمد، مهدی اجلی و رحیم صفوی (۱۳۸۷). ارائه‌ی مدلی برای سنجش میزان آمادگی سازمان‌ها در زمینه‌ی مدیریت دانش (مورد مطالعه: مرکز آمار ایران). *مدرس علوم/انسانی-پژوهش‌های مدیریت در ایران*. شماره ۱۴.
- نیک‌بخت، داریوش (۱۳۸۹). نقش ژئوتوریسم در توسعه پایدار جوامع محلی منطقه مورد مطالعه (شهرستان بویراحمد و شهرستان دنا). همایش منطقه‌ای توریسم و توسعه. دانشگاه آزاد اسلامی یاسوج.
- Aref, Fariborz, Redzuan Ma'rof and Emby Zahid (2009). Barriers of Community Power for Tourism Development in Shiraz, Iran. *European Journal of Scientific Research*. ISSN 1450-216X. 28.
- Crouch, Geoffrey (1994). The Study of International Tourism Demand: a Survey

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی